ZO‘RAVONLIKDAN JABRLANGAN SHAXSLARGA IJTIMOIY YORDAM KO‘RSATISHNI RIVOJLANTIRISHNING MEXANIZMLARI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)

Xudoyberdiyeva Dilafruz
Farg‘ona davlat universiteti, Tarix fakulteti
Sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrasi Ijtimoiy ish mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Andijon viloyati misolida zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatish tizimini rivojlantirishning tashkiliy, institutsional va ijtimoiy-psixologik mexanizmlari muhokama qilinadi. Asosiy e’tibor jabrlangan shaxslarning ehtiyojlarini individual baholash, xavfsizligini ta’minlash, huquqiy va psixologik yordamdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda ijtimoiy reintegratsiyasini qo‘llab-quvvatlashga qaratiladi. Mahalla, “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlari, sog‘liqni saqlash muassasalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va nodavlat tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rib chiqiladi. Individual keys-menejment, xizmatlarga yo‘naltirish va kuzatuv, maxfiylikni saqlash hamda qayta zo‘ravonlik xavfini kamaytirish yordamni tashkil etishning muhim tarkibiy qismlari sifatida yoritiladi. Hududiy sharoitlarni hisobga olgan holda xizmatlarning mavjudligi, uzluksizligi va natijadorligini oshirishga qaratilgan takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *zo‘ravonlik, jabrlangan shaxslar, ijtimoiy yordam, Andijon viloyati, individual keys-menejment, idoralararo hamkorlik, psixologik yordam, huquqiy himoya, ijtimoiy reintegratsiya, qayta zo‘ravonlikning oldini olish.*

Kirish

Zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatish inson qadr-qimmati, xavfsizligi va ijtimoiy farovonligini ta’minlashning muhim yo‘nalishidir. Zo‘ravonlikning oqibatlari jismoniy jarohatlar bilan cheklanmaydi: u shaxsning ruhiy holati, oilaviy munosabatlari, mehnat faoliyati va jamiyatdagi ishtirokiga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli jabrlangan shaxsga yordam ko‘rsatish xavfsizlikni ta’minlash bilan birga, uning mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini tiklashga qaratilgan kompleks yondashuvni talab etadi. Bunda ijtimoiy, psixologik, tibbiy va huquqiy xizmatlarning o‘zaro muvofiqligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur muammoning sotsiologik ahamiyati zo‘ravonlikni individual xatti-harakatlar doirasidan tashqarida, ijtimoiy munosabatlar va institutsional sharoitlar bilan bog‘liq holda o‘rganishda namoyon bo‘ladi. Iqtisodiy qaramlik, yordam olish imkoniyatlarining

cheklanganligi, ijtimoiy yakkalanish va jabrlanuvchini ayblovchi qarashlar shaxsning zo‘ravonlik holatidan chiqishini qiyinlashtirishi mumkin. Shuningdek, murojaat qilishdan qo‘rqish, maxfiylikka ishonchsizlik yoki mavjud xizmatlar haqida yetarli axborotga ega bo‘lmaslik yordamga bo‘lgan ehtiyojning yashirin qolishiga olib kelishi mumkin. Demak, ijtimoiy yordam samaradorligini faqat qayd etilgan murojaatlar soni orqali baholash yetarli emas.

Andijon viloyati misolida ushbu masalani o‘rganish hududiy xizmatlarning aholiga yaqinligi, ulardan foydalanish imkoniyatlari va tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni tahlil qilishni nazarda tutadi. Bunda shahar va qishloq hududlaridagi xizmatlar qamrovi, transport va axborotdan foydalanish imkoniyatlari, mutaxassislar bilan ta’minlanganlik hamda yordamning uzluksizligini tekshirish muhimdir. Ushbu jihatlar viloyatda oldindan tasdiqlangan kamchiliklar sifatida emas, balki empirik baholanishi lozim bo‘lgan tadqiqot yo‘nalishlari sifatida qaraladi. Mahalla va oilaviy aloqalarning yordam ko‘rsatishdagi imkoniyatlarini o‘rganishda jabrlangan shaxsning roziligi, maxfiyligi va xavfsizligi ustuvor bo‘lishi zarur.

Yordam tizimini rivojlantirishning asosiy masalalaridan biri turli xizmatlarni jabrlangan shaxsning individual ehtiyojlari atrofida muvofiqlashtirishdir. Murojaatni qabul qilish, xavf va ehtiyojlarni baholash, individual yordam rejasini ishlab chiqish, tegishli xizmatlarga yo‘naltirish hamda natijalarni kuzatish o‘zaro bog‘langan jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Xizmatga yo‘llanma berilishi yordam amalda ko‘rsatilganini anglatmaydi; shu bois shaxsning xizmatdan foydalangani va ehtiyoji qay darajada qondirilganini aniqlash muhimdir. Jabrlangan shaxsni zo‘ravonlik sodir etgan inson bilan yarashishga undash esa yordamning muvaffaqiyat mezoni sifatida qabul qilinmasligi kerak.

Maqolaning maqsadi — Andijon viloyati sharoitida zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishni rivojlantirish mexanizmlarini nazariy asoslash va ularni takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilashdan iborat. Shu maqsadda xizmatlardan foydalanishga ta’sir etuvchi omillar, idoralararo hamkorlik, individual keys-menejment va yordam natijalarini baholash masalalari ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor jabrlangan shaxsning xavfsizligi, tanlov huquqi, ijtimoiy mustaqilligi va qayta zo‘ravonlikdan himoyalanishini ta’minlaydigan yondashuvlarni shakllantirishga qaratiladi.

Adabiyotlar sharhi

Zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishga oid adabiyotlarda muammo individual, oilaviy, jamoaviy va institutsional omillarning o‘zaro ta’siri orqali tushuntiriladi. Mazkur sharhda nazariy tadqiqotlar, yordam samaradorligini baholovchi tizimli sharhlar hamda xalqaro tashkilotlarning xizmatlarni tashkil etishga doir tavsiyalari qiyoslanadi. Tanlangan manbalarning muhim qismi ayollarga nisbatan va yaqin sherik

tomonidan sodir etiladigan zo‘ravonlikka bag‘ishlangan. Shu sababli ularning xulosalarini barcha jabrlangan guruhlarga, jumladan, bolalar, erkaklar va keksa shaxslarga to‘liq umumlashtirish mumkin emas.

L. Heise (1998) tomonidan ishlab chiqilgan integratsiyalashgan ekologik yondashuv zo‘ravonlikni shaxsiy xususiyatlar, vaziyatga bog‘liq sharoitlar va ijtimoiy-madaniy omillar kesishmasida izohlaydi. Ushbu yondashuvning ahamiyati zo‘ravonlik sabablarini faqat jabrlanuvchi yoki zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning individual xulq-atvoriga bog‘lab qo‘ymasligidadir. Model oiladagi munosabatlar, jamoa muhiti va kengroq ijtimoiy sharoitlarni birgalikda tahlil qilish imkonini beradi. Andijon viloyati bo‘yicha tadqiqot uchun bundan kelib chiqadigan metodologik xulosa — yordamga ehtiyojni baholashda shaxsning ruhiy holati bilan birga, uning iqtisodiy qaramligi, qo‘llab-quvvatlovchi aloqalari va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini ham o‘rganish zaruratidir. Biroq ekologik modelning o‘zi muayyan yordam dasturining samaradorligini isbotlovchi empirik dalil hisoblanmaydi[3].

Ijtimoiy yordamning amaliy natijalarini baholashda C. Rivas va hammualliflarning (2015) Cochrane tizimli sharhi muhim o‘rin tutadi. Sharhga jami 2 141 ishtirokchini qamrab olgan 13 ta tadqiqot kiritilgan. Unda jabrlangan ayollarning manfaatlarini himoya qilish, xavfsizlikni rejalashtirish va mavjud xizmatlardan foydalanishiga ko‘maklashishga yo‘naltirilgan advokatsiya aralashuvlari baholangan. Natijalar intensiv advokatsiya boshpanalardan foydalangan ayollarning qisqa muddatli hayot sifatini yaxshilashi va ayrim kuzatuv davrlarida jismoniy zo‘ravonlikni kamaytirishi mumkinligini ko‘rsatgan. Biroq jinsiy, hissiy yoki umumiy zo‘ravonlikni kamaytirish bo‘yicha dalillar aniq emas. Tadqiqotlar dizayni, yordam davomiyligi va o‘lchovlaridagi farqlar natijalarni umumlashtirishni cheklagan. Demak, individual hamrohlikni istiqbolli mexanizm deb baholash mumkin, ammo uni barcha sharoitlarda bir xil natija beradigan usul sifatida taqdim etish asossizdir[4].

Yordam jarayonining sifatini tushuntirishda travma ta’sirini hisobga oluvchi yondashuv alohida ahamiyatga ega. SAMHSAning (2014) konseptual qo‘llanmasida xavfsizlik, ishonch va shaffoflik, tengdoshlar ko‘magi, hamkorlik, shaxsning ovozi va tanlovini qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, madaniy, tarixiy va gender omillarini hisobga olish tamoyillari belgilangan. Bu yondashuv xizmat oluvchining boshidan kechirgan voqealarni qayta-qayta bayon qilishga majbur bo‘lishi yoki yordam jarayonida nazoratni yo‘qotishi kabi holatlarga tanqidiy qarashni talab etadi. Mazkur tamoyillarni Andijon sharoitida qo‘llash xodimlar bilan

[3] Heise, L. L. Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework // *Violence Against Women*. — 1998. — Vol. 4, No. 3. — P. 262–290. — DOI: 10.1177/1077801298004003002.

[4] Rivas, C., Ramsay, J., Sadowski, L., et al. Advocacy interventions to reduce or eliminate violence and promote the physical and psychosocial well-being of women who experience intimate partner abuse // *Cochrane Database of Systematic Reviews*. — 2015. — Issue 12. — Article CD005043. — DOI: 10.1002/14651858.CD005043.pub3.

muloqot, individual rejalashtirish va tashkilot ichidagi tartiblarni jabrlangan shaxsning xavfsizligi nuqtayi nazaridan baholashni anglatadi. Bunda travmani hisobga oluvchi xizmat muhiti bilan maxsus psixoterapevtik davolashni bir tushuncha sifatida talqin qilmaslik zarur[5].

Institutsional hamkorlik masalasi BMT tashkilotlari tomonidan ishlab chiqilgan **“Zo‘ravonlikdan jabrlangan ayollar va qizlar uchun asosiy xizmatlar paketi”**da (2015) tizimli yoritilgan. Hujjat sog‘liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, politsiya va adliya tizimlari faoliyatini muvofiqlashtirishga doir yo‘riqnomalarni birlashtiradi. Uning asosiy ahamiyati yordamni alohida tashkilotning vazifasi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan xizmatlar majmui sifatida ko‘rsatishidir. Ushbu manbadan maqola uchun kelib chiqadigan taklif — idoralararo hamkorlikni faqat yo‘llanmalar soni bilan emas, balki shaxsning tegishli xizmatga yetib borgani va zarur yordamni olgani orqali baholashdir. Shu bilan birga, mazkur paket me’yoriy-uslubiy qo‘llanma bo‘lib, undagi tavsiyalarning mavjudligi ularning hududda amalda bajarilayotganini tasdiqlamaydi[6].

O‘zbekiston kontekstida UNFPAning 2025-yil 15-fevraldagi axboroti xizmat ko‘rsatuvchi mutaxassislar salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni yoritadi. Unda Samarqand viloyatining 16 ta tuman va shahridagi “Inson” markazlari mutaxassislari ishtirokida tashkil etilgan treninglar, shuningdek, boshqa hududlarda o‘tkazilgan o‘quvlarda 1 500 nafardan ortiq mutaxassis qatnashgani qayd etilgan. Mashg‘ulotlarda zo‘ravonlik va konfliktni farqlash, stereotiplarning ta’siri hamda idoralararo muvofiqlashtirishga e’tibor qaratilgan. Ushbu ma’lumotlar mamlakatda kasbiy tayyorgarlikni kuchaytirish ishlari olib borilganini ko‘rsatadi. Biroq ular treninglardan keyin qayta zo‘ravonlik kamaygani yoki jabrlangan shaxslarning farovonligi yaxshilanganini o‘lchovchi mustaqil samaradorlik tadqiqoti emas; ularni Andijon viloyatining bevosita natijalari sifatida keltirish ham mumkin emas[7].

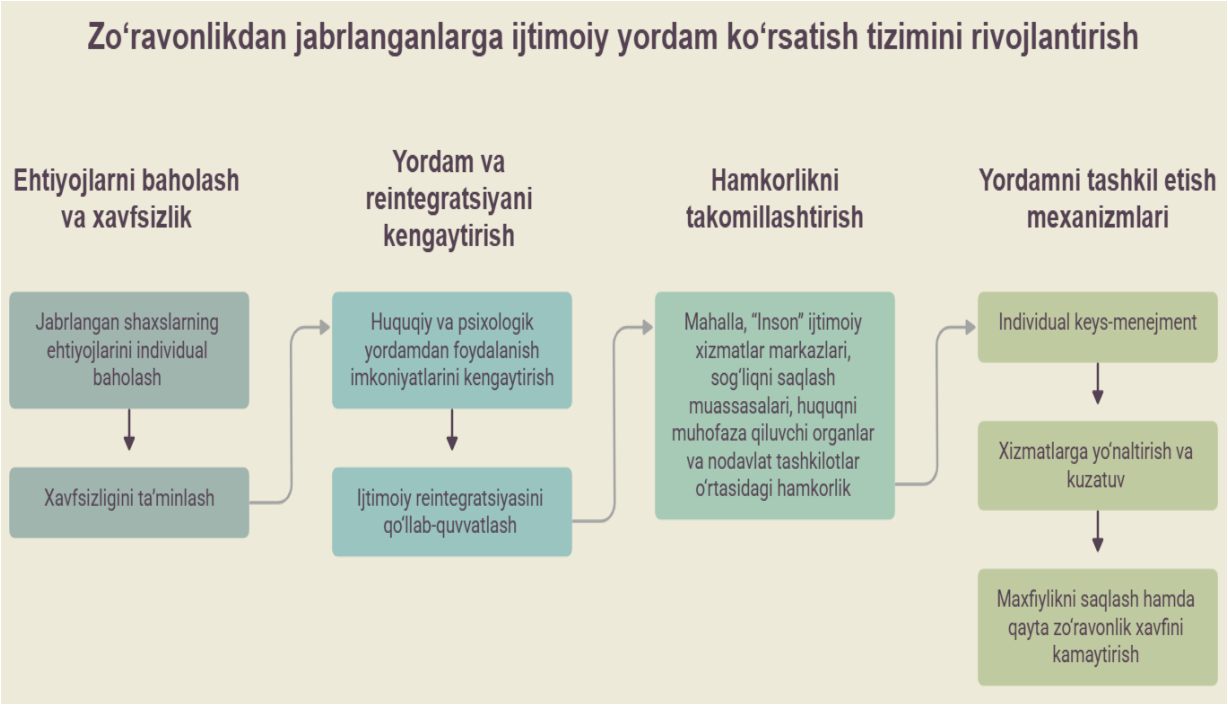
Ko‘rib chiqilgan manbalar asosida Andijon viloyati uchun tadqiqotning asosiy yo‘nalishi xalqaro tamoyillarni mahalliy xizmat ko‘rsatish amaliyoti bilan qiyoslashdan iborat. Mazkur sharhga kiritilgan manbalarda viloyat kesimida yordamga murojaat qilishdagi to‘siqlar, xizmatlarga yo‘naltirishning yakuniy natijalari va uzoq muddatli tiklanishni birgalikda baholovchi dalillar mavjud emas. Bu barcha mahalliy tadqiqotlar yo‘q degan xulosani

[5] Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). *SAMHSA’s Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. — Rockville, MD: SAMHSA, 2014. — HHS Publication No. (SMA) 14-4884.
[6] UN Women, UNFPA, WHO, UNDP, UNODC**.** *Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence: Core Elements and Quality Guidelines*. — 2015.
[7] UNFPA Uzbekistan. Strengthening Social Services for Survivors of Gender-Based Violence in Uzbekistan. — 15 February 2025.

anglatmaydi, balki tanlangan manbalar doirasidagi cheklovni bildiradi. Shunga ko‘ra, taklif etiladigan mexanizmlar xavfsizlik, xizmatlardan foydalanish, individual tanlov va ijtimoiy mustaqillik mezonlari orqali empirik tekshirilishi lozim. Aynan shu yondashuv nazariy tavsiyalarni hududiy ehtiyojlarga mos, natijasi o‘lchanadigan ijtimoiy yordam modeliga aylantirish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar

Ilmiy adabiyotlar va xalqaro uslubiy manbalar tahlili zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishni rivojlantirishda xizmatlarning mavjudligi bilan birga, ularning o‘zaro muvofiqligi, foydalanish uchun qulayligi va individual ehtiyojlarga mosligini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu bo‘limdagi natijalar manbalarning qiyosiy tahliliga asoslangan; ular Andijon viloyatida o‘tkazilgan so‘rov yoki kuzatuv natijalari sifatida talqin qilinmaydi. Hududga oid takliflar keyingi empirik tekshiruv uchun ishlab chiqilgan.

1- Rasm Zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatish mexanizmlari

Tahlilning birinchi natijasi — yordamni tashkil etishda individual va ijtimoiy omillarni birgalikda baholash zaruratidir. Heisening ekologik yondashuviga ko‘ra, zo‘ravonlik shaxsiy, vaziyatga bog‘liq va ijtimoiy-madaniy omillarning o‘zaro ta’sirida tushuntiriladi. Bundan kelib chiqib, jabrlangan shaxsning ehtiyojini faqat moddiy yordam yoki psixologik maslahat bilan chegaralash yetarli emas. Xavfsiz yashash joyi, daromad manbai, farzandlar parvarishi,

hujjatlar va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari individual baholashning tarkibiy qismlari bo‘lishi lozim. Andijon viloyatida ushbu yondashuvni tekshirish uchun shahar va qishloq hududlaridagi xizmatlarga yetib borish sharoitlarini qiyosiy o‘rganish taklif etiladi.

Ikkinchi natija — yo‘naltirish bilan amalda yordam olishni farqlash zaruratidir. BMTning asosiy xizmatlar paketi sog‘liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, politsiya va adliya tizimlari o‘rtasidagi muvofiqlashtirishga alohida e’tibor beradi.

Shu asosda xizmatga yo‘llanma berilishi jarayonning yakuniy natijasi emas, oraliq bosqichi sifatida baholanishi kerak. Taklif etilayotgan mexanizmda mas’ul mutaxassis jabrlangan shaxsning tegishli xizmatdan foydalanganini, foydalanmagan bo‘lsa, buning sabablarini aniqlaydi. Bunda axborot almashinuvi maxfiylik, ongli rozilik va tegishli axborotga kirishni cheklash tamoyillari asosida tashkil etilishi zarur.

Uchinchi natija individual hamrohlikning imkoniyatlari va cheklovlariga taalluqlidir. Rivas va hammualliflarning tizimli sharhida advokatsiya aralashuvlarining ayrim ijobiy natijalari qayd etilgan bo‘lsa-da, ularning barcha zo‘ravonlik shakllarini barqaror kamaytirishi tasdiqlanmagan.

Shuning uchun individual keys-menejmentni avtomatik ravishda samaradorlikni kafolatlaydigan vosita deb baholash mumkin emas. Uning natijasi xizmatlar mavjudligi, mutaxassisning tayyorgarligi, ish yuklamasi va jabrlangan shaxsning real imkoniyatlari bilan birgalikda o‘rganilishi kerak. Advokatsiyaga oid dalillarni keys-menejmentning barcha shakllariga bevosita ko‘chirish ham metodologik jihatdan to‘g‘ri emas.

To‘rtinchi natija yordam jarayonining o‘zi shaxs uchun qo‘shimcha ruhiy bosim manbaiga aylanmasligi kerakligini ko‘rsatadi. SAMHSA yondashuvida xavfsizlik, shaffoflik, hamkorlik va shaxsning tanlovini hurmat qilish asosiy tamoyillar sifatida belgilangan. Shu nuqtayi nazardan, xizmat sifatini baholashda murojaatchiga tushunarli axborot berilgani, qarorlar uning ishtirokida qabul qilingani va muloqotda ayblovchi munosabatga yo‘l qo‘yilmagani hisobga olinishi lozim. Taklif etilayotgan modelda oilani saqlab qolish yoki yarashishga erishish mustaqil muvaffaqiyat ko‘rsatkichi sifatida olinmaydi; ustuvor mezonlar xavfsizlik va jabrlangan shaxsning erkin tanlovidir.

1-jadval.

Andijon viloyatida ijtimoiy yordamni rivojlantirish uchun taklif etilayotgan mexanizmlar va baholash mezonlari

Mexanizm	Amalga oshirish mazmuni	Baholash ko‘rsatkichi
Individual ehtiyojlarni baholash	Xavfsizlik, yashash sharoiti, daromad va yordam ehtiyojlarini aniqlash	Baholashdan o‘tgan murojaatlar ulushi; baholashgacha ketgan vaqt

Individual keys-menejment	Mas’ul mutaxassisni belgilash va shaxs ishtirokida yordam rejasini tuzish	Rejadagi kelishilgan vazifalarning bajarilish darajasi
Idoralararo yo‘naltirish	Xizmatga yuborish va uning amalda ko‘rsatilganini tekshirish	Xizmatdan foydalanish bilan yakunlangan yo‘llanmalar ulushi
Xavfsiz va hurmatli muloqot	Tanlov, maxfiylik va tushunarli axborotni ta’minlash	Xizmat oluvchining xavfsizlik va hurmatga oid bahosi
Ijtimoiy-iqtisodiy tiklanish	Ehtiyojga qarab bandlik, turar joy va parvarish xizmatlariga ko‘maklashish	Barqaror daromad va xavfsiz yashash imkoniyatidagi o‘zgarish
Natijalarni kuzatish	Kelishilgan xavfsiz usulda keyingi holatni baholash	Qondirilmagan ehtiyojlar va qayta zo‘ravonlik haqidagi ma’lumotlar

Beshinchi natija mutaxassislar tayyorgarligi bilan xizmat oluvchilar hayotidagi o‘zgarishlarni alohida baholash zaruratidir. UNFPAning O‘zbekistondagi treninglarga oid axboroti idoralararo hamkorlik va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish faoliyatini yoritadi [5]. Biroq o‘qitilgan xodimlar soni xizmat sifati yaxshilanganini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Andijon viloyati uchun taklif etilayotgan baholashda treninglarda qatnashish bilan bir qatorda, ehtiyojlarni baholash sifati, yo‘naltirishlarning bajarilishi va xizmat oluvchilarning fikrlarini o‘rganish maqsadga muvofiq.

Natijalarni talqin qilishda murojaatlar sonining o‘zgarishiga ehtiyotkorlik bilan yondashish kerak. Murojaatlarning ko‘payishi zo‘ravonlikning ortishi bilan birga, xizmatlar haqida xabardorlik va murojaat qilishga ishonch kuchayganini ham anglatishi mumkin. Aksincha, murojaatlar kamayishi yordamga kirishdagi to‘siqlar bilan bog‘liq bo‘lishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun taklif etilayotgan baholash tizimi ma’muriy ko‘rsatkichlarni xizmat oluvchilarning tajribasi, qondirilmagan ehtiyojlari va xavfsizlik holati bilan birgalikda o‘rganishga asoslanadi. Mazkur mexanizmlarning hududiy samaradorligi esa alohida empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim.

Xulosa

Adabiyotlar va uslubiy manbalar tahlili zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishni rivojlantirish individual ehtiyojlarni baholash, xizmatlar uzluksizligini ta’minlash va idoralararo hamkorlikni muvofiqlashtirishga asoslanishi lozimligini ko‘rsatadi. Yordamning asosiy maqsadi bir martalik ko‘mak bilan cheklanmay, shaxsning xavfsizligi, mustaqil qaror qabul qilish imkoniyati va ijtimoiy hayotdagi ishtirokini tiklashni qamrab olishi kerak.

Andijon viloyati sharoitida individual keys-menejmentni rivojlantirish, mas’ul mutaxassis faoliyatini aniq belgilash hamda xizmatga yo‘naltirishdan keyingi natijalarni kuzatish ustuvor yo‘nalishlar sifatida taklif etiladi. Bunda mahalla, “Inson” markazlari, tibbiyot muassasalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va nodavlat tashkilotlar hamkorligi jabrlangan shaxsning ehtiyojlari atrofida tashkil etilishi zarur. Axborot almashinuvida maxfiylik, ongli rozilik va xavfsizlik tamoyillariga rioya qilish muhimdir.

Yordam samaradorligini faqat murojaatlar, yo‘llanmalar yoki o‘qitilgan mutaxassislar soni bilan baholash yetarli emas. Baholash xizmatlardan amalda foydalanish, qondirilmagan ehtiyojlarning kamayishi, xavfsiz yashash sharoiti va ijtimoiy-iqtisodiy mustaqillikdagi o‘zgarishlarni ham qamrab olishi lozim. Jabrlangan shaxsning fikri va tanlovi ushbu jarayonning ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Maqolada taklif etilgan mexanizmlar nazariy tahlil natijasi bo‘lib, ularning Andijon viloyatidagi samaradorligi hozircha empirik tasdiqlanmagan. Keyingi tadqiqotlarda xizmat oluvchilar va mutaxassislar bilan suhbatlar, anonimlashtirilgan ma’muriy ma’lumotlar hamda hududlararo qiyoslash orqali takliflarning amaliy imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Heise, L. L. Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework // Violence Against Women. — 1998. — Vol. 4, No. 3. — P. 262–290. — DOI: 10.1177/1077801298004003002.

2. Rivas, C., Ramsay, J., Sadowski, L., et al. Advocacy interventions to reduce or eliminate violence and promote the physical and psychosocial well-being of women who experience intimate partner abuse // Cochrane Database of Systematic Reviews. — 2015. — Issue 12. — Article CD005043. — DOI: 10.1002/14651858.CD005043.pub3.

3. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). SAMHSA’s Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. — Rockville, MD: SAMHSA, 2014. — HHS Publication No. (SMA) 14-4884.

4. UN Women, UNFPA, WHO, UNDP, UNODC. Essential Services Package for Women and Girls Subject to Violence: Core Elements and Quality Guidelines. — 2015.

5. UNFPA Uzbekistan. Strengthening Social Services for Survivors of Gender-Based Violence in Uzbekistan. — 15 February 2025..

6. O‘zbekiston Respublikasi. Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun. — 2019-yil 2-sentabr, O‘RQ-561-son

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi qaror. — 2024-yil 10-may, PQ-175-son

8. World Health Organization. Responding to Intimate Partner Violence and Sexual Violence Against Women: WHO Clinical and Policy Guidelines. — Geneva: WHO, 2013

9. World Health Organization. Health Care for Women Subjected to Intimate Partner Violence or Sexual Violence: A Clinical Handbook. — Geneva: WHO, 2014. — WHO/RHR/14.26.

10. World Health Organization. RESPECT Women: Preventing Violence Against Women. — Geneva: WHO, 2019. — WHO/RHR/18.19World Health Organization. Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women. — Geneva: WHO, 2001. — WHO/FCH/GWH/01.1.

11. World Health Organization. INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence Against Children. — Geneva: WHO, 2016.

12. Rabiyev, B. B. (2026). O‘zbekistonda gender tengligi siyosati mehnat bozorida ayollarning imkoniyatlari va cheklovlari. Science Hub Review, 1(1), 57–62. https://doi.org/10.5281/zenodo.22306627

13. UNICEF, International Rescue Committee. Caring for Child Survivors of Sexual Abuse Resource Package. — 2nd ed. — 2023. — Elektron manba.

14. Sullivan, C. M., Bybee, D. I. Reducing violence using community-based advocacy for women with abusive partners // Journal of Consulting and Clinical Psychology. — 1999. — Vol. 67, No. 1. — P. 43–53. — DOI: 10.1037/0022-006X.67.1.43.

15. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). Practical Guide for Implementing a Trauma-Informed Approach. — 2023. — Publication No. PEP23-06-05-005.

16. Rabiyev, B. (2026). Yangi O‘zbekistonda barqaror rivojlanish va mehnat migratsiyasi inson kapitalini rivojlantirish sotsiologik tahlil. Yangi O‘zbekistonda barqaror rivojlanish uchun ilm-fan va innovatsiyalar Respublika ilmiy konferensiyasi, 1(1), 113–117. https://doi.org/10.5281/zenodo.22644467